

BESZÉLGETÉS DR. HERCZOG MÁRIÁVAL ÉS DR. MÁTÉ GÁBORRAL

Beszélnünk kell Benniről

SOÓS TAMÁS DÉNES

„EZ NEM SZÜLŐI HIBA, HANEM TÁRSADALMI VÁLSÁG”.

A Kontroll nélkül megrendítő hitelességgel mutatja be egy kirívóan erőszakos gyerek érzelmi világát. Felborult társadalmi értékrendről, lepusztult szociális ellátórendszerrel és az agresszió kezelhetőségéről beszélgettünk Dr. Herczog Mária családszociológussal és Dr. Máté Gábor orvossal, a gyermeki agresszivitás és hiperaktivitás kutatójával.

Dr. Máté Gábor orvos:

• *A filmben nem mondják ki, de mi lehet a főszereplő kislány, Benni pszichológiai diagnózisa?*

Benni ún. *reactive attachment disorder*-ben szenved. Szeretne kötődni az anyjához, de nem tud, mert az elutasítja. Emiatt rengeteg harag, frusztráció és fájdalom van benne, és ezeket az impulzusait nem tudja kontrollálni. A diagnózis ugyanakkor csak leírja a tüneteket, de nem magyarázza meg, mi a baj a gyerekekkel.

• *Ez genetikai probléma?*

Így született a gyerek, de nem örökletes a probléma. Egy ilyen erősen traumatizált anyát, aki agresszív férfiakkal él, akikre nem tud támaszkodni, valószínűleg a terhesség alatt is sok stressz ért, és ezek a stresszhormonok a méhlepényén keresztül átkerültek a csecsemőbe, ami negatívan befolyásolta az agyhálózat kiépülését. A másik probléma, hogy az anya nem tudja elfogadni a gyermekét, és ez az érzelmi visszautasítás kiborítja az érzékeny idegrendszerű gyereket. Engem meghatott, mennyire igyekeztek az intézményekben segíteni Benninek, ugyanakkor hiba volt, hogy csak a gyerekekkel foglalkoztak, az anyával nem. Ha én lettem volna Benni kezelőorvosa, először az anyát kezeltem volna, hogy felderítsem, milyen trauma érte őt gyerekkorában, és hogyan tudnánk azt kezelni, hogy el tudja fogadni a

saját gyermekét. Azt hisszük, mindig a gyereket kell kezelni, pedig a gyerek agya a körülmények hatására fejlődik. Ha a körülményeket megváltoztatjuk, a gyerek is alkalmazkodni fog hozzájuk.

• *Általánosságban milyen eszközöket használnak a gyermeki agresszió kezelésére?*

Az agressziót akkor lehet kezelni, ha megértjük, mi váltja ki, és azt a problémát oldjuk meg. Az agresszió forrása a frusztráció, a frusztráció pedig az, ha nem tudjuk kielégíteni a szükségleteinket. A gyerekeknek legnagyobb szüksége a felnőttekkel való szeretetteljes kapcsolatra van. Benniben ennek hiánya hívja elő az agresszivitást. A gyógyszerek segítenek abban, hogy csillapítsák a tüneteket, de az alapvető problémát nem oldják meg. Sajnos az agresszivitással küzdő gyerekek legtöbbször csak orvosságot kapnak, anélkül, hogy az érzelmi szükségleteiket kezelnék. Orvossággal fejlődést elérni nem lehet, mert az nem épít ki egészségesebb agyhálózatot, nem adja vissza a gyerek bizalmát a világban, és nem segíti kontrollálni az impulzusait. Félreértés ne essék: van létjogosultsága a gyógyszeres kezelésnek, de nem olyan gyakran, nem olyan hosszan és nem kizárólagosan, mint ahogy használni szokták. A gyógyszerre úgy kell tekinteni, mint ami időt nyer nekünk addig, amíg be tudjuk vezetni a valódi kezelést.

A filmben a legjobb próbálkozás az volt, amikor az iskolai kísérő elvitte három hétre Bennit egy erdei vakációra, ahol drámaian javult a kislány állapota, de amint visszaértek a városba, kétségbeesett, hogy elveszítte ezt a kötődést, és újrakezdődött a ciklikus agresszivitás. Benninek nem hetekre, hanem hónapokra, évekre lenne szüksége, hogy hosszú

időn keresztül szerető felnőttekkel éljen, ahol az agressziója nem veszélyes annyira másokra.

• *Gyógyítható egyáltalán egy ennyire szélsőségesen agresszív gyermek?*

Benni valóban szélsőséges eset, akinek felnőttkorában is lesznek problémái, de még nála is sok javulást lehetne elérni, ha megváltoztatnák a körülményeit. Sajnos az orvostársadalom és a modern pszichiátria erről másképp gondolkodik.

• *Miért?*

Mert azt tanulják az egyetemen, hogy a gyerek agyának biológiai összeköttetéseiire figyeljenek, és nem veszik figyelembe, hogy azt a környezeti hatások is befolyásolják. Az epigenetikában már régóta bizonyítást nyert, hogy a gének nem önmagukban, hanem a körülmények hatására aktivizálódnak. Az is igaz, hogy sokkal egyszerűbb felírni egy orvosságot, mint megpróbálni megváltoztatni a körülményeket, mert az azt jelentené, hogy többször konzultálni kell a gyerek anyjával, családjával, és erre a legtöbb orvosnak nincs ideje. Ezt a mintát látjuk az iskolákban is, ahol a tanárok a gyerek rossz viselkedését próbálják megváltoztatni, általában büntetéssel, ahelyett, hogy megértenék, mi az oka annak a viselkedésnek. Sem Kelet-Európában, sem Észak-Amerikában nem fogadják el széleskörűen az epigenetika vívmányait, mert ha megtennék, akkor meg kéne változtatni a több évtizedes orvosi gyakorlatot. Kanadában és Amerikában lassan változik a helyzet, de a gyakorlat még itt is 70 évvel le van maradva a tudomány mögött.

• *Nőtt az elmúlt évtizedekben az agresszív gyerekek száma? A médiából úgy tűnik, igen: a téma az iskolai lövöldözések révén is folyamatosan napirenden van, és a filmművészet is gyakran foglalkozik vele az elmúlt években (Beszélnünk kell Kevinről, A fehér szalag).*

Az amerikai statisztikák szerint folyamatosan nő a szorongás, a depresszió és az agresszió a gyermekek körében, ahogy – ezzel összefüggésben – a drogfogyasztás is. Ennek a legfőbb oka az, hogy a szülők egyre kevésbé kötődnek a gyerekeikhez. Az ember nem úgy van berendezkedve, hogy szülők nélkül nőjön fel. A gyerekek mindig kis törzsekben, a szülők és nagyszülők állandó figyelme mellett éltek és fejlődtek. Az, hogy egy gyerek 3 hónap után bölcsődébe (Magyarországon ez szerencsére ritka, a féléves szülési szabadságnak köszön-

hetően – A szerk.), majd óvodába kerül, ahol egész nap nem látja a szüleit, természetellenes, és nem segíti az egészséges agyi fejlődést. Ehhez jön még hozzá, hogy este, amikor a szülők hazajönnek, a telefon, a számítógép, vagy a televízió elé ülnek le, és egyre kevesebb minőségi időt töltenek a gyerekekkel.

• *A nyugati életmódban keresendő a probléma gyökere?*

Nem egyéni szülői hibáról van szó, hanem társadalmi krízisről. Őrült társadalomban élünk, amely nem elégíti ki az alapvető szükségleteinket. Két nagy problémát látok: a felnőtteket rengeteg stressz éri, illetve nem töltenek elég időt a gyerekeikkel. Ha egy felnőtt stresszes, amikor a gyerekével beszélget, mondhat neki bármit, a gyerek ezt megérzi, és magára veszi. Azt hiszi, miatta feszült a felnőtt, és ez alássa az önbizalmát. Nemcsak arról van tehát szó, hogy mennyi időt töltünk a gyerekekkel, hanem arról is, kik vagyunk, amikor a gyerekekkel vagyunk. Mennyire vagyunk békések, boldogok, figyelmesek. És milyen támogatást kapunk mi, felnőttek? Nemrég a gyerekek még egy többgenerációs családban nőttek fel, nagyszülőkkel, rokonokkal együtt. Ma már ez egyre kevésbé van így, a szülők egyre jobban magukra vannak utalva.

• *Hogyan lehet orvosolni ezt a társadalmi krízist?*

Ez túl nagy kérdés ahhoz, hogy most válaszolni tudjak rá. De ott érdemes kezdeni, hogy meghatározzuk, milyen életet élünk, és ehhez képest mire

lenne szükségünk. Amikor szükségletről beszélünk, mindig csak az anyagiakra gondolunk, pedig az embereknek érzelmi és társadalmi szükségletei is vannak, amiket egyre kevésbé elégítünk ki. Inkább letagadjuk őket. Ez jelenti az igazi problémát.

Dr. Herczog Mária családpszichológus, gyerekvédelmi szakember

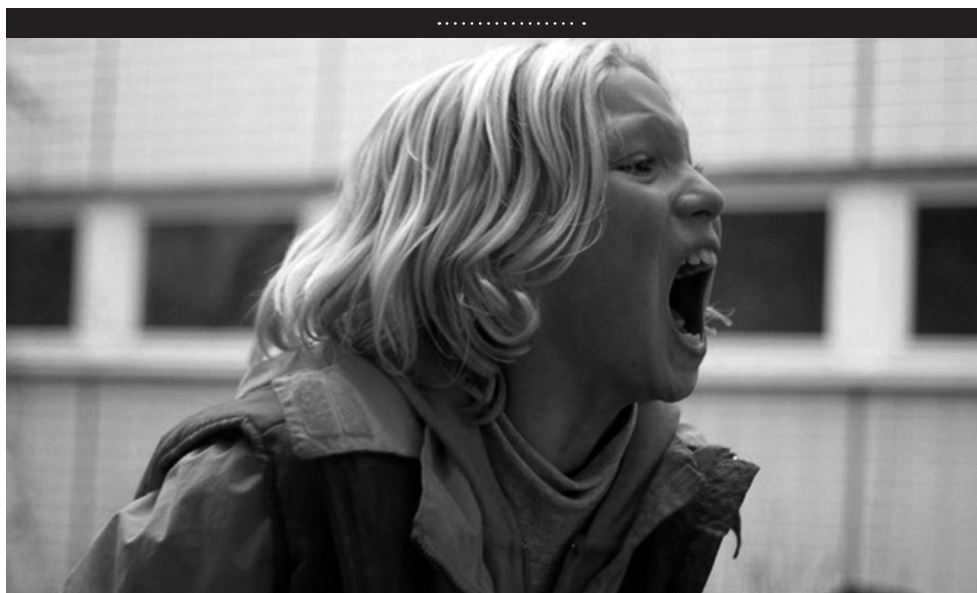
• *Hogyan látja Benni helyzetét gyermekvédelmi szempontból?*

Benni egy kezelhetetlennek ítélt gyerek, akin az ellátórendszer igyekszik az általa helyesnek ítélt módon segíteni, de a kezelése számos problémát vet fel. Mielőtt egy gyereket nevelőszülőknél vagy otthonban helyeznének el, mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a vér szerinti családjában maradjon, vagy ha ez nem lehetséges, a legszélesebb értelemben vett családban, akár egy olyan családi barátnál, kollegánál, aki képes támogatni az anyát, hogy ellássa a gyerekeit és megfelelő érzelmi támaszt nyújtson neki, és ne szakadjon el a gyerek a családtagjaitól, minél több időt tölthessen velük. Aggályos, hogy a szociális munkások és segítők nem mérik fel, az anyán kívül milyen segítségnyújtásra alkalmas emberek lehetnek a rokon körben: a gyerekek apjáról, nagyszüleiről semmit nem tudunk, ahogy más rokonokról sem, és az anya, illetve a két testvér is marginális szerepet tölt be a filmben.

A szociális munka szabályai szerint holisztikusan közelítjük meg a problémát, és nemcsak a gyereket, hanem az egész családot segítjük.

Súlyos szakmai probléma az is, hogy közben a szociális ellátórendszer iszonyatosan sok pénzt és energiát fektet itt abba, hogy intézményes elhelyezést találjon a kislánynak a speciális viselkedési problémákkal küzdő gyerekek között, az anya semmiféle segítséget nem kap, hogy képes legyen elfogadni és ellátni a gyermekét. Benninek egyszemélyes figyelemre, szeretetre és biztonságra van szüksége, amit érhető módon az édesanyjától vár, aki ezt nem tudja megadni neki. Az anya labilitása, szorongása váltja ki a gyerek betegsége miatt amúgy is mérhetetlenül erős reakciókat, ezért őt kéne megerősíteni, hogy betartsa a neki tett ígéreteit, és megelőző módon támogassa a másik két gyermekét, hogy azok ne legyenek hasonló veszélynek kitéve. Az anya érzelmi biztonsága, szülői képességeinek az erősítése, a gyereke fejlődési szükségleteinek megismerése és az ennek megfelelő bánásmód a gyerekek jólétének alapfeltétele. Benni testvéreinek is jelentős támogatásra lenne szüksége, sokféle szorongást és félelmet élnek át, és ez alapvetően meghatározhatja a későbbi problémáikat is. Félnék Benni dühkitöréseitől, de attól is, hogy egyszer őket is elvihetik, elszakíthatják az édesanyjuktól, egymástól.

Benni már több nevelőcsaládot és intézményt is megjárt, ami szintén jelentős rizikófaktort jelent, mert senkinek nem tesz jót, de egy kötődési problémákkal küzdő gyerekeknek különösen nem, ha kering a rendszerben, és változtatják egymást az emberek az életében. Alapszabály, hogy lehetőség szerint állandóságot és biztonságot kell nyújtani a gyerekeknek, és a Bennihez hasonló gyerekeket olyan nevelőszülőknél kellene elhelyezni, akinél csak rá irányul a figyelem, mert ő az egyedüli gyerek. Amikor Benni újra az általa szeretett nevelőszülőhöz kerül, és bele kell törődnie, hogy ott él velük egy másik gyerek is, az olyan, mint egy didaktikus szociális munkás tananyag arról, hogy mit ne csináljunk: ez a kislány ugyanis olyan súlyosan sérült érzelmileg, hogy logikus, hogy nem fogja tudni feldolgozni a helyzetet. A film pontos lenyomatát adja a gyerekvédelem egyik legnagyobb problémájának, miszerint a rendszer nem a szükségletei és az állapota szerint látja el a gyermeket és segíti a családokat, hanem a meglévő lehetőségeket próbálja használni, majd meglepődik, hogy azok nem működnek.

• *Mennyiben tudnak az intézmények érzelmi biztonságot nyújtani a veszélyeztetett, pszichés problémákkal küzdő gyerekeknek?*

Az intézmények alapvetően nem alkalmasak rá, hogy magatartásbeli problémával vagy mentális betegséggel küzdő emberek ott éljenek. Az embernek az a természetes, hogy családban vagy kis közösségben él, ahol vannak kapcsolatai, és lehetősége van önálló döntéseket hozni. Nem véletlen, hogy az elmúlt évtizedek arról szóltak, hogy a mentális betegeket és a fogyatékkal élőket lehetőleg ambulánsan lássák el, és családi környezetben biztosítsák nekik az önálló életet. Kórházban csak addig kell tartani bárkit, amíg megkapja a megfelelő kezelést. Ma már egy infarktusos beteget is hazaengednek 2-3 nap után, mert az a tapasztalat, hogy otthon jobban gyógyul, és felesleges fenntartani egy kórházi helyet annak, akinek rehabilitációra, és nem akut ellátásra van szüksége.

Egy gyereknek az a legfontosabb, hogy a szülőjével, vagy az őt helyettesíteni tudó felnőttel éljen, akivel a saját fejlődési szükségleteiknek és mentális érintettségüknek megfelelő, biztonságos, kiszámítható, érzelmileg kötődő kapcsolatokat képesek létesíteni, ami idővel ellenállóképessé teszi őket. A főti gyerekotthon megszüntetésével kapcsolatosan is többször elmondták a szakemberek, hogy a gyerekek áthelyezése a kalocsai és zalaegerszegi intézményekbe súlyos szakmai tévedés. Ahogyan az ombudsmani jelentésekben

Lynne Ramsay:
Beszélnünk kell Kevinről
(Tilda Swinton és Jasper Newell)

is sokszor elhangzott, ezek az intézmények biztosan nem alkalmasak a magatartási zavarokkal küzdő gyerekek számára, és téves döntés megfosztani őket a megszokott gondozóiktól, környezettől, iskolától, ahol biztonságosan mozognak, nincsenek sokan, személyes figyelmet és gondoskodást kapnak felkészült szakemberektől. A gyerekotthonokban három műszakban dolgoznak az emberek, vagyis a személyes és kiszámítható kapcsolat nem biztosítható, ráadásul nagy a fluktuáció, mert a feltételek kritikán aluliak mind a gyerekek, mind pedig az ott dolgozók számára. Ha összezárnak néhány tucat magatartászavarral küzdő gyereket, a probléma nem megsokszorozódik, hanem exponenciálisan fokozódik.

Ezek az intézmények ráadásul hihetetlenül drágán működnek – egy gyermek ellátása 4-5 millió forintba kerül évente –, de a pénzt nem rájuk, hanem az intézmény fenntartására és a dolgozók fizetésére költik, ami még így is gyalázatosan alacsony. Magyarul egy diszfunkcionális intézményrendszer támogatunk, ami drága, és nem szolgálja a gyerekek szükségleteit. Vannak olyan gyerekek, akik életkoruknál vagy betegségüknek fogva nem tudnak beilleszkedni egy családba: nekik lehet 4-6 fős lakásotthont létesíteni, ahol jól felkészült és állandóságot biztosító szakemberek dolgoznak. Más esetekben viszont szakmailag megfelelőbb és gazdaságosabb lenne, ha a gyerekeket családoknál helyeznék el, akiket jól megfizetnek és megfelelő szolgáltatási hátteret biztosítanak. Így javulna

mindenki életminősége, jobb eredményeket kapnánk, és az ellátás sem kerülne több pénzbe.

• *A filmben látotthoz képest milyen állapotban van a magyar intézményrendszer?*

A magyar ellátórendszer még komolyabb nehézségekkel küzd, lényegesen rosszabb anyagi és személyi feltételek között. Az intézmények túlterheltek, ezért sokszor kimazsolázzák a gyerekek közül a könnyű eseteket, illetve megtagadják, ha tehetik, a „problémás” gyerekek gondozását. A dolgozók kevéssé vagy egyáltalán nincsenek felkészítve a speciális problémákra, jó esetben általában pedagógusi vagy szociális munkás végzettséggel rendelkeznek. Gyakori a szakemberhiány, és több megyében egyáltalán nincs gyerekpszichiátria, és pszichiáter, pszichológus is csak elvétve, így az érzelmi, mentális kihívásokkal küzdő gyerekek nem jutnak szakszerű mentálhigiéniai segítséghez, ahogy az intézményekben dolgozó szakemberek vagy nevelőszülők, vérszerinti szülők sem kapnak szakmai támogatást. Az ombudsman már többször állást foglalt a magyar intézményekben uralkodó rettenetes állapotok miatt, de erre sajnos a magyar kormányzat semmilyen választ nem adott. Az Európai Unió jelentős támogatásokat kínál, hogy az említett módon, a nemzetközi és hazai szakmai szabályoknak megfelelően kiváltsák ezeket az intézményeket, és biztosítsák a rászoruló gyerekek megfelelő életminőségét, a magyar állam viszont átveri az EU-t, fűtyül a szabályokra, és nem arra költi el az EU-s pénzeket, amire kapja.

• *Lát esélyt a változásra?*

Egyelőre nem, mert ez nem olyan sikertörténet, amit a kormány kitehetne a kirakatba. Az érintett családok és a nehéz sorsú gyerekek nem tartoznak a jelenlegi kormányzat érdeklődési körébe, bár a korábbi időszakban sem volt megfelelő a helyzet. Az érintett családok és gyerekek esetében a gyerekvédelem mellett az egészségügy, az oktatás, a szociális ellátórendszer is érintett, és az elmúlt évtizedben minden téren súlyosan romlott a helyzet még a korábbi nem jó állapothoz képest is. 1997-ben korszerű és tisztességes gyerekvédelmi törvényt születt, amely megfogalmazta az általam is említett elveket, de egyik kormányzat sem biztosította a pénzügyi és tárgyi feltételeket ahhoz, hogy végrehajtható legyen. És sajnos ez valószínűleg nem is fog változni a közeljövőben. •